

РАЗВИЈАЊЕ ДАРОВИТОСТИ КРОЗ КРЕАТИВНО УЧЕЊЕ О ДРУШТВУ

Резиме: Како је људска даровитост раскошна у својим облицима и манифестацијама, у раду смо фокусирани на даровите студенте који имају посебно изражен сензибилитет и способност за разумевање друштвене реалности.

Многе критике нашег образовног система упућују на неадекватну, недовољну или никакву подршку коју у просветној пракси имају даровита деца, упркос томе што су у систему инклузивног образовања препозната као деца са специфичним потребама. Будући да је социјализација сложен, богат и свеобухватан целоживотни процес развоја друштвене и индивидуалне личности, даровитост се развија и на другим местима и на друге начине, па тако од стимуланса из целокупне социјалне средине зависи у којој мери ће током живота појединац достићи своје пуне потенцијале. Стога и са студентском популацијом увек треба бити будан за успаване или недовољно развијене таленте и пружити им шансу за напредовање.

У раду су предочени индикатори за препознавање креативности, начини подршке, као и методе усмеравања креативних активности студената обдарених за социолошке теме, у првом реду за способност целовитог и свеобухватног сагледавања друштвене реалности и артикулације актуелних и суштинских друштвених проблема у свету који нас окружује.

Кључне речи: даровитост, социолошке теме, студентска популација.

Увод

Савремено образовање под великим је притиском убрзаног развоја науке, технике и технологије. Будући да је образовном систему потребно више времена да се реформише и реализује одређене програме, његово усклађивање са напретком науке, с једне стране, и потребама тржишта, с друге, велики је изазов како за глобалну образовну/научну заједницу, тако и за националне образовне системе који су под њеним утицајем.

У току је Четврта индустријска револуција која представља комплекс различитих технолошких иновација базираних на технологији дигиталне револуције. Убрзани напредак у развоју вештачке интелигенције, нано технологије и мобилних уређаја пружа неограничене могућности у креирању, приступу и трансферу знања. Ове технолошке промене подстичу и развијају како националне, тако и глобалне стратегије развоја друштва и образовања, стварајући нове тенденције унификације образовања с циљем повећања привредне конкурентности на глобалном тржишту (Базић, 2017: 526).

¹ slavica29komatina@gmail.com

Током последње две деценије, стратешки документи ЕУ, почев од *Лисабонске декларације о стратешким циљевима ЕУ до 2010. године* (European Council, 2000), преко *Препорука Европског парламента и Савета од 18. 12. 2006. о кључним компетенцијама за целоживотно учење* (European Parliament, 2006), до документа *Европа 2020 стратегије за паметан, одржив и инклузивни раст* (European Commission, 2010), континуирано наглашавају значај образовања и иновација као основног развојног ресурса и покретача развоја савременог друштва.

Када је у питању наш образовни систем, који се реформише према принципима савременог образовања на свим нивоима и усклађује са европским стандардима, од предшколског до високог, још од демократских промена 2000. године, чињеница је да не даје очекиване резултате и да у пракси не функционишу многе законске одредбе. То се уклапа у слику државе у којој владавина права посрће и институције не функционишу по утврђеним принципима, па ни образовни систем у том контексту не може да одговори на реалне друштвене и тржишне потребе.

Инклузивно образовање представља одговор на дугогодишњу потребу да се наш образовни систем реформише у складу са духом времена у коме живимо. Он подразумева процес континуираних промена система образовања који се отвара ка локалној и широј друштвеној заједници и одговара актуелним друштвеним потребама (Коматина, 2017: 102–103).

Иако је инклузивно образовање у наш образовни систем уведено још Законом о основама система образовања и васпитања из 2009. године, који пружа могућности да се, поред осталих категорија, и даровитој деци обезбеде посебни услови, прилагођени напреднији програми и методе рада по специјално израђеним плановима, у пракси, у нашим вртићима, основним и средњим школама те могућности се скоро и не користе. „Иновације нашег школског система понекад су присутније у законодавним актима него у образовној пракси. У нашем основношколском и средњошколском систему не само да изузетно ретко можемо да сретнемо децу са којом се ради по прилагођеном индивидуалном образовном плану на основу процене да су даровита, већ се губи и дугогодишња пракса додатног рада са децом кроз школске секције” (Коматина, 2016: 212).

Сходно томе, међу студентима увек има даровитих који нису успели да у оквиру претходног школовања развију своје пуне потенцијале, што не значи да су ти потенцијали заувек изгубљени. Како је социјализација сложен целоживотни процес развоја друштвене и индивидуалне личности, даровитост се развија и на другим местима и на друге начине, па тако од стимуланса из целокупне социјалне средине зависи у којој мери ће током живота појединац достићи своје пуне потенцијале. Стога и са студентском популацијом увек треба бити будан за успаване или недовољно развијене таленте и пружити им шансу за напредовање.

Наш високошколски образовни систем даје слободу едукаторима (у овом случају социолозима) да препознате актуелне друштвене теме прилагоде одређеним сегментима свог рада и тиме изађу у сусрет интересовањима

студената и могућностима да им се приступи иновативно. Примећено је да поједини студенти имају више капацитета за алтернативна решења постављених проблема, као и већи потенцијал за разумевање и тумачење друштвене реалности.

Неки индикатори за препознавање креативности студената

Иако је социологија обавезан предмет у нашем образовном систему, студенти углавном долазе са веома оскудним знањима како о друштву у целини, његовом саставу и начину на који функционише, тако и о основним друштвеним појавама. Неретко имају негативан став према овом предмету, евоцирајући успомене на своја средњошколска искуства у којима је он остао тешко разумљив, сувопаран и незанимљив.

Посебно је забрињавајуће за наш образовни систем што многи студенти сведоче да током средњошколске наставе социологије нису ни користили/имали уџбеник, већ су „хватали белешке”. Таквим начином рада наноси се велика штета, јер се читање и учење за апстраховање и разликовање важних од мање важних садржаја не научи у том веома значајном периоду живота младих људи².

Примећује се и да међу укупном студентском популацијом из године у годину опада ниво општих знања што доводи до тежег комплетног савладавања градива и тенденције опадања критеријума које треба испунити.

Упркос томе што се социологија најчешће дефинише као општа, теоријска и основна друштвена наука, она у сваком погледу пружа бројне и разноврсне могућности за промишљање и боље сагледавање како глобалних друштвених појава и општих трендова у друштвеном животу, тако и јасније разумевање пулсирања свакодневних социјалних интеракција и догађаја. Током предавања, која су увек у највећој могућој мери интерактивна, отварају се бројне теме за разматрање. Неке су посебно занимљиве и блиске студентској популацији и младим људима уопште, тако да се њихова мотивација не доводи у питање.

Управо је *садржај комуникације* почетни показатељ инвентивности, снажљивости и оригиналности која се брзо уочава код одређеног броја студената. Они имају потребу да искажу свој став, што је још важније *имају став* и спремни су да га аргументовано бране и образлажу. То доприноси не само продубљивању садржаја предавања и бољем разумевању теме, већ уноси додатну живост и динамику која делује стимулативно на општу атмосферу и подстиче и „успаване” да се пробуде.

Занимљиво је да управо најоригиналнији саговорници често имају потребу да се супротстављају професоровом ауторитету, односно да износе мишљење које је у супротности са основним постулатима изнетим током предавања. Та размишљања су веома често провокативна, умеју да буду за

² Пре неколико година појавио се савремен, веома квалитетан, интерактиван и интересантно илустрован уџбеник социологије. Види: Вулегић, В. (2012). *Социологија, уџбеник за 4. разред гимназије и 3. разред средњих стручних школа*. Београд: Klett.

предавача и неочекивана, али су у сваком случају инспиративна за учење и продубљивање разумевања теме којом се бавимо.

Дискусије су добре и за лакше памћење, јер примећујемо да се током одговарања на испиту и остали студенти сећају тих расправа. *Спремност за супротстављање професоровом ауторитету* значајан је показатељ потенцијалне даровитости студента. Интеракција, размена, продуктивна комуникација између професора и студената, као и међу самим студентима, у духу је савремених тенденција у образовању. „Оно што се Болоњским оквиром чини нарочито потребно поправити је фокус у преношењу знања усмерити ка комуникацијској перспективи. Створити критичке мислиоце значи, развити личност. Студенти, посебно даровити, морају бити партнери у настави и постати партнери у стручним расправама” (Гојков и Стојановић, 2014: 193).

Чињеница је да је меморијско-репродуктивни модел још увек доминантан у нашем образовном систему, нарочито када је у питању основно и средње образовање. Овај начин учења не само да не погодује развоју критичког мишљења, већ делује дестимулативно и ограничавајуће на развијање креативних потенцијала ученика и студената, јер „у будућности ће бити слободан онај ко научи учити, ко заволи учење и с лакоћом учи целог живота” (Сузић, 2014: 111).

Елоквентни и екстравертни студенти који су расположени за дискусију не само да доприносе бољој динамици на предавањима, бољем разумевању и ефикаснијем учењу свих студената, већ не дозвољавају професору затвореност у одређене теорије, побуђујући га на стално преиспитивање. Будући да природа самих друштвених наука то дозвољава, можемо рећи и подразумева, веза са конкретним променама у друштвеном животу и тумачење појединих друштвених појава у актуелном друштвеном контексту стални су изазов за предавача.

Наравно, нису сви студенти који су расположени за разговор, дискусију и дебату оригинални и не показују сви потенцијале за квалитетно развијање дискусије, као што нису ни сви даровити студенти екстравертни, па на први поглед ни лако видљиви и препознатљиви. Њихова даровитост може се препознати у њиховим писаним радовима. Ако професор инсистира на оригиналности и квалитету студентских радова, *анализа садржаја и квалитета семинарских радова* значајан је показатељ потенцијала студената. Такве студенте треба подстицати на даље писање, али је занимљиво и да се они често после похвала и охрабрења професора активније укључују у расправе током предавања и вежби. Такође их треба упућивати и на ширу и богатију литературу од основне.

Оно што је индикативно код категорије студената коју бисмо могли назвати даровитима је да не постоји корелација између квалитета средње школе коју су завршили, ни школског успеха који су у њој постигли и њихове активности и инвентивности на предавањима и вежбама. Како то може да се протумачи? Можда квалитет наставе у нашем средњошколском образовању није уједначен, што се може претпоставити и за критеријуме приликом оцењивања. Можда је концепт рада био такав да нису имали прилике да се

искажу, а можда су и кажњавани за недостатак дисципине. Вероватно од свега тога по мало, а склони смо да верујемо и да процес сазревања игра одређену улогу, баш као и промена услова и начина рада и учења. Нема већег задовољства за професора од „пробуђеног” студента.

Начини подршке и методе усмеравања креативних активности студената обдарених за социолошке теме

Социологија као друштвена наука интензивно се последњих неколико деценија развија преко многобројних посебних социолошких дисциплина, које истражују разноврсне друштвене појаве и проблеме. Због природе васпитачког позива, одговарајући на потребе и изазове будућих васпитача, најчешће се бавимо Социологијом породице, која, с једне стране, пружа бројне могућности за анализу и критику актуелних промена и тенденција у развоју ове примарне био-психо-социјалне заједнице, а, с друге стране, пружа обиље занимљивих потенцијалних корелација са глобализацијским трендовима и савременим друштвом.

Како породица није само чувар и преносилац друштвених вредности, већ и је и сама једна од суштинских вредности модерних друштвених заједница (Милић, 2007: 219), она представља неисцрпан извор инспирација за дебату, између осталог и о нормативним и моралним аспектима савремене породице и њеној детерминисаности доминантном културом.

Најбољи начин препознавања и развијања студентских потенцијала може се остварити кроз њихов *тимски рад*, када добију заједнички задатак за који је, за разлику од индивидуалног рада, потребно више труда, времена, сарадње, интеракције, организације и креативности. Тада долазе до изражаја многи скривени таленти и способности студената, који нису имали прилике да се развију у пуној мери (организациони, аналитички, мотиваторски и сл.). Притом студенти имају потпуну слободу приликом организовања како укупних активности које доводе до решавања неког задатка, тако и приликом међусобног делегирања појединих обавеза; препуштено им је да сами дизајнирају активности, саставе тим, негују фокусиране активности, постичу међусобну креативност, комуникацију и мотивисаност чланова тима. И у томе се разликују креативнији од осталих студената – што им дајете већу слободу, то они успешније и инвентивније реализују задатак.

„На Западу се увелико практикује тимски рад, који се већ уводи у школе и то од најнижих разреда. Циљ је обликовати свијест човјека о тимском раду од најранијих дана живота и усмјерити је на тимски начин размишљања, при чему се искуства и примјери црпе из живота и уче у школи, а не обрнуто” (Васић, 2004:12).

Слобода и одговорност коју тимски рад собом носи имају изузетан значај у академском сазревању, па овај вид учења, организовања и истраживања појединих тема треба практиковати кадгод се за то пружи прилика, посебно када се раде амбициознији студентски пројекти.

Будући да отворених тема, дилема и дебата везаних за улогу породице у савременом друштву, измењене положаје мушкараца и жена у друштву који модификују савремено очинство и мајчинство, различите породичне структуре и редуковане функције, дефинисање савременог конструкта детињства и доминантних културних вредности итд. има напретек – најприкладнији начин да се до релевантних одговора дође је кроз социолошка истраживања мањег обима, како квантитативна, тако и квалитативна, која студенти реализују најчешће унутар студентске популације, мада се често баве и проучавањем карактеристика сопствених породица.

На тај начин им се пружа могућност да се баве темама које их интересују на креативан и истраживачки начин, али и да науче кроз практичне радове како изгледа истраживачки процес, на који начин да прикупе и обраде податке и, коначно, да анализирају материјал који су добили.

Кроз тимски рад се развијају и друге такозване „меке”, односно преносиве вештине: интерперсоналне, аналитичке, организационе, личне. „У савременом друштву (а посебно на тржишту рада) није довољно поседовати само стручна знања и вештине у одређеној специфичној/стручној/научној области. Од запослених се очекују и додатне компетенције (трансверзалне вештине). Ове вештине називају се тако управо зато што су примењиве на било који посао. Ту спадају лични квалитети и ставови које појединцу помажу да добро ради са другима и оствари позитиван утицај на организацију којој припада” (Ђорђевић и др. 2016: 6).

Традиционална предавања *ex cathedra* код данашњих генерација студената нису баш нарочито популарна. Она онемогућавају интеракцију и слободну комуникацију док се предавање не заврши, што може да утиче на губитак пажње и интересовања студената и за теме које их заправо интересују. Такође, на овај начин ћемо само из погледа студената моћи донекле да закључимо да ли нас разумеју и да ли смо успели да их заинтересујемо за тему, али нећемо моћи да откријемо и подстакнемо креативну димензију њиховог размишљања. Најбоље је да знања која захтевају сажето фронтално излагање буду праћена визуелним презентацијама, које боље и дуже фокусирају пажњу, а дозвољавају задржавање на неким важним темама и евентуалну дискусију. Визуелни аспект презентације постаје све актуелнији, будући да су у својој свакодневици млади људи претежно усмерени на визуелне медије, па треба инсистирати на томе да предавања буду пропраћена што богатијим, занимљивијим и атрактивнијим презентацијама.

Наравно, за развијање успаваних способности студената веома је важан *индивидуални приступ и квалитетан менторски рад*, који мора да се одвија континуирано током читавог наставног процеса, током кога ће се одговорити на потребе сваког студента.

Закључак

На формалном, институционалном нивоу наш образовни систем прати смернице и тенденције у развоју савременог образовања, пре свега у европском образовном контексту, заснивајући се, између осталог, на

инклузивним принципима. Образовна пракса, међутим, не користи предвиђене могућности за неговање и развијање талентоване деце и ученика. Полазећи од становишта да је социјализација целоживотни процес развоја личности, који добрим делом зависи од стимуланса из окружења, односно из непосредне социјалне средине, међу студентском популацијом успешно се могу не само открити, већ и подстицати, усмеравати и развијати њихови креативни потенцијали.

Користећи могућности које пружа савремена социологија, кроз сагледавање актуелних друштвених појава на свим нивоима, интерактивни приступ током предавања и вежби и фокусирање на савремене друштвене теме које су студентима блиске и занимљиве, подстиче се студентска радозналост и инвентивност и буди успавана креативност код оних студената који имају афинитета за промишљање и дубље сагледавање друштвених појава.

Даровити студенти препознају се у наставном процесу пре свега током интерактивне наставе, па је управо *садржај комуникације* значајан почетни показатељ њихове инвентивности и оригиналности. Садржај комуникације открива не само да студенти имају став о одређеној друштвеној појави, већ и чињеницу да је веома аргументовано бране, понекад и супротстављајући се доминантним теоријама и увреженим мишљењима. Посебно је *спремност за супротстављање професоровом ауторитету* чест показатељ потенцијалне даровитости студената.

Будући да се комуникација не одвија реципрочно, у једнакој мери са свим студентима, већ се елоквентнији и екстравертнији студенти више истичу, добар показатељ даровитости студената је *квалитет семинарских радова*, па и овом сегменту рада треба посветити дужну пажњу кроз подстицање на даље писање и продубљеније сагледавање задатих садржаја преко шире литературе.

Начини подстицања студентске креативности, буђења њихових успаваних способности и креирања услова за њихов развој су многобројни и разноврсни. У случају изучавања друштвених појава, они су прилагођени предмету проучавања. У складу са потребама предмета, интересовањима студената за актуелне теме и природом будућег васпитачког позива, највише се бавимо карактеристикама, проблемима и изазовима социологије породице. *Истраживања мањег обима*, било квалитативна или квантитативна, која се спроводе међу самом студентском популацијом или кроз испитивање чланова њихових породица, реализују се кроз тимски рад. Кроз овај специфичан начин заједничког рада који представља синергију индивидуалних резултата кристалишу се бројни студентски како афинитети, тако и таленти, за организацију, за планирање, за мотивацију, за лобирање, за преговарање, за анализу и интерпретацију добијених резултата... Тако развијају и друге трансверзалне/меке вештине које су неопходне у савременој пословној комуникацији.

Подстицање активности студената током интерактивне наставе и *тимски рад* приликом реализације појединих задатих тема изузетно стимулативно делују не само на откривање и развијање талената код појединих студената, већ су и ефикасни када је у питању рад читаве групе,

оживљавајући атмосферу и подстичући на формирање и изражавање сопственог мишљења. При свему томе не треба занемарити континуирани квалитетан менторски рад, прилагођен индивидуалним потребама сваког студента.

Литература:

- Базић, Ј. (2017). Трендови промена у друштву и образовању које генерише Четврта индустријска револуција. *Социолошки преглед*, vol. LI, no. 4, стр. 526–546.
- Васић, М. (2004). *Тимски рад*. Бања Лука: Завод дистрофичара Бања Лука.
- Вулетић, В. (2012). *Социологија*, Уџбеник за четврти разред гимназије и трећи разред средњих стручних школа. Београд: Klett.
- Гојков, Г. и Стојановић, А. (2014). Критичко мишљење као индикатор квалитетног образовања даровитих студената. У: *Даровити и квалитет образовања*. Вршац, Србија: Висока школа струковних студија за васпитаче „Михаило Палов“ и Arad, Rumunija: Univerzitet De Vest „Aurel Vlaiku”. Стр. 177–195.
- Ђорђевић, И., Пртљага, П., Пртљага, Ј., Недимовић, Т. и Стојановић, А. (2016). *Водич за обуку*. Вршац: Висока школа струковних студија за образовање васпитача „Михаило Палов”.
- European Commission. (2010). *EUROPE 2020 A strategy for smart sustainable and inclusive growth, COM (2010) 2020 final Brussels*. 3.2010. Preuzeto sa <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/en/ALL/?uri=CELEX%3A52010DC2020>.
- European Council. (2000). *Lisbon European Council 23 and 24 March: Presidency conclusions*. Preuzeto sa http://www.europarl.europa.eu/summits/lis1_en.htm.
- European Parliament. (2006). Recommendations of the European Parliament and of the Council of 18 December 2006 on Key Competences for Lifelong Learning. *Official Journal of the European Union*, 2006/962/EC.
- Коматина С. (2017). *Актуелни проблеми образовања Рома у Србији*. Вршац: Висока школа струковних студија за васпитаче „Михаило Палов”.
- Коматина, С. (2016). Приступ квалитетном образовању потенцијално даровите деце која потичу из социјално депривираних средина. У: *Даровити и дидактичка култура*. Вршац: Висока школа струковних студија за васпитаче „Михаило Палов” и Arad: Universitatea de Vest „Aurel Vlaicu”. Стр. 210–218.
- Милић, А. (2007). *Социологија породице*. Београд: Чигоја.
- Suzić, N. (2014). Competences for the life in the 21st century and school goals of students. *Pedagoška istraživanja*, 11(1), 111–122.

Slavica Komatina, PhD

Preschool Teacher Training College "Mihailo Palov"
Vrsac

GIFTEDNESS DEVELOPMENT THROUGH CREATIVE LEARNING ABOUT SOCIETY

Abstract: Having in mind that human giftedness is magnificent in its forms and manifestations, the paper focuses on gifted students who have emphasized sensibility and ability to understand social reality.

Numerous criticisms on educational system in Serbia point to inadequate, insufficient or complete lack of support gifted children are provided with in educational practice, in spite of the fact that

they are acknowledged as children with specific needs within the system of inclusive education. Having in mind that socialization is a complex, abundant and comprehensive life-long process of development of social and individual personality, giftedness is also developed in places other than school and in ways different from those typical for formal education. As a consequence, the extent to which an individual will reach his/her full potentials depends on the stimuli from social environment as a whole. Therefore, it is necessary to possess certain level of vigilance when student population or insufficiently developed talents are in questions and provide them with a chance to advance.

The paper outlines indicators for creativity identification, the ways of support, as well as the methods of guidance of creative activities of students with high abilities for sociological issues, in the first place ability to comprehensively consider social reality and articulate current and essential social problems in the world surrounding us.

Keywords: giftedness, sociological issues, student population.

